

Jan Fortune Wood: A szakértő-mítosz

március 14, 2013

Nemrég hallottam egy vitát a rádióban, amelyben egy német pedagógus hangot adott az otthoni tanulás[2] iránti ellenszenvének, azon az alapon, hogy a szülők nem rendelkeznek elegendő szakértelemmel a gyerekeikkel való szakszerű foglalkozáshoz. Az otthoni tanulásnak ez a réges-régi ellenérve annak ellenére sem hal el, hogy garmadával születnek az otthontanuló gyerekekkel készült hiteles mérések, melyek arra mutatnak rá, hogy a jó eredmények függetlenek a szülők képesítéseitől.

Amikor mi magunk belevágtunk az otthontanulásba, rengeteg emberrel elegyedtünk szóba kávézóknak és áruházakban jártunkban-keltünkben, akik akkor mind az otthontanulás jogi feltételeiről faggattak. Manapság, az ilyen csevegések során, azt tapasztalom, hogy szinte mindenki tisztában van már azzal, mit takar az otthontanulás fogalma, és a többségnek tetszik is. Sőt, sokan azzal állnak elő, hogy ők maguk is így csinálták volna, ha értettek volna ahhoz „a sok tantárgyhoz”, amit meg kellett volna tanítani a gyerekeinek. Az otthontanuló gyerekek szülei azonban tisztában vannak azzal, hogy az igazi otthoni tanítás nem merül ki abban, hogy képesek legyünk minden tantárgyat „megtanítani”, és az úgynevezett szakértelem hiánya nem gátol senkit abban, hogy támogassa gyerekeit bármiben, amihez a gyerekek kedvet éreznek; legyen szó akár a főzés, akár a fizika tudományáról.

A szakértő-mítosz kifejezetten a hagyományos oktatási rendszer kreálmánya. A kötelező iskolázás kiveszi a tanuló és a szülő kezéből is a tanulási folyamat irányítását. Ez által a gyerek és a szülő is annak a rendszernek az elnyomása alá kerül, mely a mítoszt élteti, miszerint szaktanárok beavatkozása nélkül nem lehet tanulni. Ma már, ha családokról esik szó, nem a

műveltségük, képzettségük áll a figyelem központjában, hanem az hogy beállnak-e a sorba (ők a „jó” családok) vagy az, hogy alternatív utat választanak-e (akik e szerint a felfogás szerint a „rossz” vagy legalábbis rosszul funkcionáló családok). Ezzel egyetemben, az önálló, ésszerűen cselekvő gyerek ellenében kialakult a függőségben élő gyerek típusa, akinek vagy nincs, vagy csak nagyon kevés rálátása és befolyása van a saját tevékenységeire és céljaira.

Vitathatatlan tény, hogy modern világunkban lényeges szerep jut a szakértőknek, hiszen mindenhez nem érthetünk. A specializált tudás és az ebből következő szakterületi összefonódások az emberi fejlődés és jólét alapfeltételei. Mindebből azonban nem következik a szakértelem túlértékelésének jogossága, főként nem a tanulás területén. A tanulás egy élettevékenység, amelyre ha kényszerít és külső ráhatást gyakorolnak, nem csak meggátolja a belső készítés kialakulását, de elmondható, hogy ebben az esetben szinte reménytelen azt az eredményt elérni, melyet a pedagógusok kitűznek célul maguk elé, hiszen a „végtermék” nem egy passzív valami, hanem bonyolult, önállóan gondolkodó emberi lény.

Hiába vezérli az iskolát a gyerek iránti jó szándék, ha a jó szándék tartalmát a gyerektől függetlenül határozzák meg, majd iskolába kényszerítéssel akarják végrehajtani rajta. Így a szándék minőségét ez az alapvető hiba semlegesíti, hiába jó az eredendően. Hatalmas különbség van a szakértők létjogosultságának és hasznosságának elismerése, és a „szaktanárok-nélkül-nincs-tanulás”-mítosz tényként való elfogadása között. Egyrészt elmondhatjuk, hogy a két dolog között nincs logikai összefüggés, másrészt az otthontanulók és szülei ezreinek ez irányú tapasztalata sem igazolja a fent említett dolgok közötti korrelációt.

Mindezek mellett a szülők – legyenek bármennyire kishitűek is – azt magától értetődőnek veszik, hogy a gyerekeik megtanulnak járni, beszélni, hogy elsajátítanak hatalmas mennyiségű bonyolult képességet, és a tanulás rengeteg formáját mutatják,

még mielőtt az iskolázás gondolata akár csak fel is merülne bennük. Igen furcsa azonban, hogy ugyanezek a szülők egyszer csak rettegni kezdenek attól, hogy gyerekeik hirtelen abbahagyják a tanulást és a tudatlanság mély bugyraiba süllyednek, amennyiben nem kényszerítik őket iskolába egyre fiatalabb és fiatalabb korokban, és vésik az agyukba mindazt, amit az úgynevezett szakemberek diktálnak nekik.

Az a gondolat, hogy iskola és tanárok nélkül nincs tanulás, épp annyira hamis, mint amennyire elterjedt. Hiszen mindannyian tudjuk, hogy a tanulás egy ezerszer szélesebb és százszorta kiszámíthatatlanabb közegben történik, mint amit bármilyen iskola valaha is garantálni tudna egy gyereknek. Ám a társadalom mégis ragaszkodik a szaktanár-kultuszhoz. Mi lehet ennek az oka?

Tömerdek oka van ennek, ám a fő okot abban találhatjuk meg, hogy az iskola, eltérően a tanulás más formáitól, leveszi a nevelés súlyos terhét a szülők válláról. Nyaranta sokan meglátogatnak bennünket otthonunkban (különösképp azóta, amióta Snowdoniában[3] lakunk), főként olyan családok, ahol a gyerekek iskolások. Az egyik ilyen család apukája köntörfalazás nélkül kijelentette, hogy neki esze ágában sincs több időt a gyerekeivel tölteni, mint amennyi feltétlenül szükséges, és el sem tudja képzelni, hogy egy család funkcionálhat akár anyagilag, akár érzelmileg úgy, hogy a gyerekekkel napi átlag egy óránál többet foglalkoznak. Talán nem is tűnik olyan furcsának ez a hozzáállás egy olyan társadalomban, ahol a gyerek a család számára nem több, mint megoldandó probléma. Nyilvánvaló, hogy egy ilyen világban a megoldás csakis az iskola lehet, ott ugyanis a gyerekek nem csak elfoglaltságot kapnak, de otthon sincsenek láb alatt, sőt még „jó nevelésben” is részesülnek, ráadásul ingyért!

Mindazonáltal, ennek a kényelemnek igenis ára van. Túl azon, hogy mítoszunkat is csak tovább táplálják, mind a gyerekek, mind a szüleik kezéből kivéttetik az eszköz, mellyel igazi tudáshoz juthatnak, miközben annak a hiedelemnek az igájába

hajtják a fejüket, mely állítja, hogy tanárok nélkül nincs tanulás. A szülők elhiszik, hogy nem tudják biztosítani azokat a tanulási lehetőségeket, melyeket egy iskola tud nyújtani a gyerekeknek, a nélkül, hogy valaha is elgondolkoznának azon, vajon tényleg ezekre a lehetőségekre van-e szüksége gyermekeiknek. Maguk a gyerekek is elhiszik, hogy kényszer nélkül lusta, unott, ostoba lényekké válnának.

Az otthoni tanulás ezt a mítoszt köddé foszlatja. A szülők és gyermekeik saját „szakterületeiken” fejthetik ki tevékenységeiket; saját körükben, fizikailag avagy átvitt értelemben egyaránt.

Meg kell jegyeznünk, hogy hiába foglalkoztatnak az iskolák szaktanárokat, ha azok nem jó szakemberek. Az otthontanuló gyerek viszont megleli a közvetlen környezetében azt a szakembert, akinek a segítségére épp szüksége van. Ez lehet fizetett zenetanár, lehet internetes ismeretség, telefonos segítség egy egyetemi tanártól, lehet egy régészeti ásatás, állatorvosi rendelő vagy akár egy művész műhelyének rendszeres látogatása is. Csak az emberi képzelet szabhat határt ennek a felsorolásnak. A lényeg, hogy ennek a koncepciónak a középpontjában maga a tanulni vágyó személy áll, aki ahhoz, hogy érdeklődésének tárgyát elsajátítsa, bármennyi szükséges információhoz és forráshoz képes hozzájutni; a háttérben a szülők segítségével és támogatásával.

Az otthoni tanulással rokonszenvezők tábora persze nem foglal el kifejezetten szakember-ellenes álláspontot. De a gyerekekre kívülről rákényszerített tevékenységet határozottan ellenzi; azzal a mítosszal helyezkedik szembe, amely azt állítja, hogy a tanulás csak mesterségesen létrehozott helyeken mehet végbe: vagyis az iskolákban. Merem állítani, hogy az otthoni tanulás révén ezerszer gazdagabb tárháza vonul fel a szakértőségnek, mint amire az iskolák akár csak áhítoznak is. Ez sokszor maga a gyerek irányításával valósul meg. Ám azt, hogy a tanulásnak csak ez az egy fajta formája létezik, mi sosem állítjuk.

Ha félredobjuk azt a hagyományos vélekedést, miszerint csak szakemberek irányításával lehet tanulni, az otthoni tanulás három alapvető jellegzetességére lehetünk figyelmesek. Először is, a tanulásnak ez a formája szárnyakat ad a kreatív, ötletekben dúskáló, rugalmas gyerektípusnak. Bár társadalmunk egyre több rugalmasságot igényel tagjaitól, az iskolák továbbra is egy elavult társadalomképhez igazodó embertípust szándékoznak gyártani: a gyárakban és hatalmas irodákban gúzuló ember típusát. Az otthon tanuló gyerekek alkalmazkodóképessége sokkal fejlettebb, megnyilvánulásaik sokkal spontánabbak, ám az igaz, hogy sokkal kevésbé irányíthatóak és kaphatók a feltétel nélküli engedelmessegre.

Nem tagadhatjuk le azonban, hogy az otthon tanulás ezen jellegzetessége kétélű fegyver. A kreatív, rugalmas ember az élethosszig tartó tanulásban jeleskedik, és könnyen talál megoldást a nehéz élethelyzetekre, ám az engedelmeséget megkövetelő vezető politikusok és politikai rendszerek számára veszélyt jelent, hiszen ezek passzív fogyasztókra és nem aktív alkotó emberekre tartanak igényt.

Mi magunk, otthon tanuló gyerekek szüleiként, boldogok vagyunk, hogy megteremthetjük nekik a tanulás szabadságát, ám nap mint nap szembesülnünk kell azzal, hogy szemben úszunk az árral. Azzal az árral, amely próbálja elmosni az emberi jogokat és a magánélet szabadságát.

Az otthoni tanulás második fő jellegzetessége az, hogy nem zárja tantervi korlátok közé a tanulás változatosságát és lehetőségeinek tárházát. Az otthon tanuló gyerekek között rengeteg olyan akad, aki valamilyen speciális szenvedélynek hódol, és ez által tudása is nagyon speciális, elmélyült és talán sokallta egyénibb, mint iskolába járó kortársaiké.

Az iskolai tantervek a fő táplálói annak a pedagógiai mítosznak, miszerint a tananyagoknak „széleskörűnek és kiegyensúlyozottnak” kell lennie. Ezt a meglátást azonban az indokolja, hogy miközben mindenki igényének eleget akarnak

tenni, az iskolák valójában sekélyes és egymáshoz sehogyan sem kötődő tudásegységeket tudnak csak nyújtani, melynek javarészt hamar elfelejtik a tanulók, mivel egyáltalán nem érdekli őket. Ezzel szemben az otthoni tanulás egy sokkal hatékonyabb tanulási forma, hiszen a gyerek érdeklődéséből indul ki.

Ha nyugtalanít bennünket, hogy gyermekünk úgy fókuszál egy bizonyos területre, hogy más területeket ezzel kizár, akkor csak jusson eszünkbe, hogy az életben az igazi „szakértők” is pontosan ugyanígy váltak azokká; sokszor éppen az iskolarendszerrel szembehelyezkedve. Az igazi újítók azok közül kerülnek ki, akik belemélyednek érdeklődésük tárgyába; igaz, ez azzal jár, hogy más területeket elhanyagolnak.

Az otthoni tanulás harmadik fő jellegzetessége az, hogy az iskolai tanulásnál sokkal kevésbé kiszámítható. Már maga az iskolai tanulás kiszámíthatósága is igencsak megkérdőjelezhető, nem beszélve az olyan fogalmakról, mint „széleskörű szolgáltatásokat nyújtó” és „kimeneteli eredmények”, melyek abban a rendszerben sem mindenhatóak, amit kiszolgálni hivatottak. Ha jól megnézzük, látjuk, hogy az iskola bizony épp annyi gyereknél mond csődöt, ahány esetben beválik, így a kiszámíthatóság fogalma igen falsul cseng. Az érem másik oldala az, hogy az otthoni tanulók sok esetben nem tűznek ki maguk elé konkrét célokat, amikor belevágnak egy-egy témába. Az otthoni tanulóknak bizony sok találékonyságra és józan észre van szükségük, ahhoz, hogy ráleljenek a számukra valóban hasznos tanulási módszerekre és forrásokra. Ezen kívül persze elengedhetetlen, hogy bízzanak magukban és a világban. A hagyományos iskolarendszer azonban sosem kockáztat, csak biztosra akar menni.

Az imént említett barátunknak valóban igaza volt bizonyos szempontból. Az otthoni tanulás rengeteg ráfordítást kíván: idő- és pénzbefektetést, nem beszélve a szülők energiájáról. Ha azt szeretnéd, hogy gyermekeid az iskolarendszer megalkuvó, egyforma végtermékei legyenek, akkor neked valóban nem

ajánlható az otthoni tanulás. Ha azonban értékeled az önállóságot és szabadságot a tanulásban, és a családot a tanulás alapvető bázisának tekinted, akkor van biztos és gyümölcsöző helyed az otthontanuló családok ezrei között, akik teljesen újradefiniálták a tanulás fogalmát.

Az otthontanulás azonban nem pusztán egy kudarcra ítélt rendszer ellentetjeként értékelhető, hanem az oktatási formák széles választékát feltáró lehetőségként is. A tanulási környezet és benne a módszerek és témák, tökéletesen rá szabhatók a tanulóra. Bizonyos gyerekek színektől és hangoktól vibráló környezetben tudnak jól tanulni, míg mások a csendet és nyugalmat részesítik előnyben. A barátságos, otthonos tanulási környezet erősíti a gyerek önmagába vetett bizalmát és önbecsülését. Ha kritikára kerül sor, az inkább építő jellegű útmutatás, melyet a gyerek szívesen elfogad. Ezeket a feltételeket inkább maga a gyerek (és családja) teremti meg, nem pedig fordítva: a feltételekhez idomítjuk (és skatulyázzuk be) a gyereket.

Az otthon tanuló gyerekek családjai nem az órához igazítják az életüket, hanem az események minőségére koncentrálnak, mely életforma sokkal inkább megfelel a felnőttek rugalmas, eseménydús világának. A mindenkori politikusok által meghatározott tanterv helyett ők a személyre szabott oktatási tervet kínálják, mely a gyerek sajátos érdeklődését és a családja nevelési elveit tartja szem előtt.

Az otthoni tanulás fejleszti a kutatómunkában való jártasságot, mivel mindenki megtanulja a saját tanulási folyamatát befolyása alatt tartani és irányítani. Ez felkészíti őket arra, hogy igazi kutatókká és tudósokká váljanak, nem csak előre gyártott oktatási csomagok elfogyasztóivá.

Az otthoni tanulás természetes módon elősegíti a gyerekekben az erős felelősségérzet kifejlődését, ami az erkölcsös és emberséges család- és társadalom modell kialakulásának

irányába mutat. A gyerekek a helyi közösségek aktív tagjai lehetnek, akik a közszolgáltatásokat, mint pl. a könyvtárakat, üzleteket, múzeumokat, kiállításokat, színházakat, tömegközlekedést, művészeti központokat stb. maximálisan kihasználják.

Az otthon tanuló gyerekeknek nincs szüksége a szakértő-mítosz éltetésére, mert meg tudják keresni az igazi szakembereket, ha épp az kell nekik. Ám hamar rájönnek arra is, hogy a saját életük szakértői ők maguk, és ők maguk az élethosszig tartó tanulás legbiztosabb forrásai is.